

înfățișează un grup cultural cu multe trăsături comune, ce înfloresc în Malta, Sicilia, Insulele Lipari și sudul Italiei. În continuare încearcă să stabilească o serie de analogii între ceramica acestui grup cultural și diferite culturi din Capadocia, Macedonia și Grecia din epoci destul de diferite, întinzându-se pe un întreg mileniu, de la Troia I până la sfârșitul epocii bronzului; el ajunge apoi la concluzia că cimitirul tarxian reprezintă: „unul din punctele terminus ale unei mișcări gradate și foarte complexe de popoare și de elemente culturale din răsăritul Mediteranei spre centrul ei, la sfârșitul mileniului al treilea și în prima jumătate a celui de al doilea” (p. 98). Evans caută să întărească aceste concluzii arătând că o serie de obiecte, cum ar fi plăcile de os cu protuberanțe (*bossed bone plaque*) și cirligele de lut se găsesc în întreaga zonă cercetată în prezentul articol.

Fără a intra în amănunte, trebuie să spunem că, dacă prima parte a studiului lui Evans ni se pare cuprinzătoare, autorul aducând evident noi date prețioase în ce privește relațiile între cultura cimitirului tarxian, Sicilia și sudul Italiei, problema originii și chiar a datei acestei culturi ni se pare încă departe de a fi rezolvată. Concluziile lui Evans nu pot avea decât o valoare de ipoteză de lucru, nici unul din argumente nepărlindu-ni-se convingătoare. Desigur că au existat migrații din Mediterana de est spre centrul și apusul ei: despre aceasta ne vorbesc și datele istorice de mai târziu, există și teorii lingvistice care indică acest lucru etc.; dar în mod special, privitor la cultura cimitirului tarxian, nu avem suficiente dovezi. Evans nu discută problema analogiilor de rit, adică a tuturor particularităților de înmormântare specifice unei culturi. Nicăieri în estul Mediteranei nu există dovezi materiale clare care să se lege tipologic — evolutiv sau derivativ — de cimitirul de la Hal-Tarxian. Analogiile vagi, de ordin stilistic, mai ales în privința ceramicii, se pot explica foarte bine prin intensă activitate comercială din bazinul Mediteranei în milenii III și mai ales II și e foarte firesc să găsim influențe și chiar obiecte de import

în toate aceste regiuni. Este semnificativă prezența într-o urnă de la Hal-Tarxian a 6000 perle de faianță¹, a căror datare (1450 — 1350) este nesigură însă din pricina imperfecțiunii metodei de datare a faianțelor. Aceiași lucru se poate spune despre plăcile de os cu protuberanțe și cirligele de lut, pentru a căror răspundere este întocmită o hartă (fig. 7, p. 100).

Alexandru Vulpe

A. W. CATLING, *Bronze cut- and thrust swords in the eastern Mediterranean*, în *PPS*, XXII, 1956, p. 102 — 125.

Pornind de la publicarea unei săbii de lovit și de împuns de tip Naue II, identificată recent în depozitul muzeului din Nicosia (Cipru), autorul discută problema originii și a semnificației apariției acestui tip în Mediterana de est și mai ales în Grecia.

După o descriere amănunțită a exemplarului din Cipru, însoțită de bune ilustrații, se trece în cap. II la prezentarea unui catalog al exemplarelor similare găsite într-o arie cuprinzând sudul Peninsulei Balcanice, Creta, I. Sporade, Cipru, Egipt și Siria în total 26 de săbii de bronz tip Naue II. Autorul încearcă să facă analiza cronologică și tipologică a acestor piese și prezintă două tabele: unul cronologic, bazat pe contextul arheologic ce însoțea respectivele exemplare și care poate servi la datarea lor; altul conținând diferite date, tipologice ce pot servi la distingerea mai multor variante. Din tabelul cronologic (p. 106) rezultă că majoritatea (14) pieselor se situează către sfârșitul perioadei miceniene târzie (L. M. III) și mai ales în jurul anului 1200 î. e. n. Alte șase exemplare se pot data în epoca imediat următoare lui 1200, iar restul de șase săbii nu au context arheologic.

¹ J. F. S. Stone și L. C. Thomas, *Use and Distribution of Faience in Ancient East and prehistoric Europa*, în *PPS*, XXII, p. 56, 57 și 81.

dar cel puțin patru din ele sînt probabil tot din jurul lui 1200. Din cel de al doilea tabel observăm că se pot distinge diferite variante în funcție de lungimea săbiei, de prezența unei prelungiri a limbii mînerului la unele exemplare, sau de numărul mai mare sau mai mic de găuri de nituri pe limbă și pe mînerul propriu-zis. Astfel săbiile găsite în Grecia sînt vizibil mai lungi decît cele din regiunile situate mai la sud sau sud-est; deasemenea găurile pentru nituri sînt mai numeroase la cele din Grecia. Urmează o listă a săbiilor de acest tip cunoscute în Mediterana de răsărit, cuprinzînd împrejurările descoperirii, o descriere sumară și bibliografia respectivă.

În cap. III (p. 118—125) Catling discută problema enunțată la început și ajunge la următoarele concluzii:

1) Săbiile Naue II nu apar în Egeea înainte de 1250, cele mai multe concentrîndu-se în jurul anului 1200. Apariția lor corespunde cu declinul puterii miceniene.

2) Acceptînd fără discuție părerea lui Childe care respinge originea central-europeană a acestui tip de sabie, îi rămîn două alternative pentru soluția problemei: a) ele sînt un produs local egean; b) sînt originare din Orient. Împotriva primei teze stau deosebiri radicale dintre obișnuitele săbii miceniene și cele aici în discuție. Împotriva celei de a doua, formulată de Childe, Catling aduce argumente convingătoare, arătînd că ea se sprijină pe două piese foarte nesigure: descoperirile de la Ras-Shamra, mai tîrzii decît primele săbii Naue II și în cel mai bun caz derivate din ele, și sabia de la Alaca-Hüyük, care constituie un tip izolat, fără tangentă directă tipologică și fără nici o legătură cronologică, fiind mult mai veche.

Autorului i se pare verosimil să pună în Grecia originea acestor săbii, remarcînd că pentru aceasta pledează, pe lângă vechimea relativă a exemplarelor de aici și faptul că piesele de la periferia Egeei reprezintă mai mult diverse variante ale tipului din Grecia propriu-zisă. Tocmai această explicație reprezintă contribuția originală a studiului lui Catling. Pe lângă aceasta, lucrarea are va-

loarea unei publicări de material nou și meritul de a include și un catalog al descoperirilor de săbii Naue II din Mediterana de est, precum și studiul lor tipologic. Valoarea lucrării ar fi fost și mai mare dacă acest catalog ar fi fost însoțit de ilustrații, mai ales că unele piese sînt încă inedite, iar altele sînt publicate numai în reviste de circulație restrînsă.

În ce privește soluția dată de autor problemei originii săbiilor Naue II din Mediterana de răsărit, ne surprinde în primul rînd felul cum este eliminată fără discuție eventualitatea provenienței europene a acestui tip, în ciuda faptelor incontestabile pe care această proveniență se sprijină și în ciuda bogatei bibliografii pe care a prilejuit-o.

Toate săbiile prezentate în studiul lui Catling aparțin grupului mai larg de săbii cu limbă de mîner (Griffzungenschwert) răspîndit în întreaga Europă centrală și răsăriteană. Numărul relativ mare de exemplare din această categorie în centrul Europei a dat loc multor studii tipologice, dintre care cel mai recent și mai cuprinzător este al lui Cowen: *Eine Einführung in der Geschichte der bronzenen Griffzungenschwerten in Süddeutschland und den angrenzenden Gebieten*¹, care reprezintă ultima punere la punct a acestei probleme. Catling citează lucrarea (p. 120, nota 3), însă nu ține deloc seama de faptul că Cowen² atrage atenția că tipul Naue II (numit de el Neuzingen, într-o accepție mai limitată la centrul Europei) nu este cel mai vechi tip de sabie cu limbă la mîner din centrul Europei ci numai primul ce apare în Egeea. În centrul Europei el este precedat de tipurile Sprockhoff I a și b³, databile în bronzul mijlociu, (Reinecke C). Acestea la rîndul lor s-au dezvoltat probabil din tipul Boiu-Császáröltés, a cărui datare în bronzul mijlociu este neîndoiebnică⁴. Indiferent dacă în ultimă instanță

¹ 36. *Ber RGK*, 1955, p. 52.

² J. D. Cowen, *op. cit.*, p. 68—70; Catling nu citează locul precis unde acesta își expune părerea.

³ *Ibidem*, p. 58—63.

⁴ *Ibidem*, p. 59 și urm.: cf. I. Nestor, *Sabia de bronz de la Boiu, contribuție la studiul*

tipul general al săbiilor cu limbă la mîner se dezvoltă în prima jumătate a bronzului mijlociu. În linie indirectă, probabil dintr-un tip micenian¹, și chiar dacă unele săbii miceniene propriu-zise sînt prevăzute cu limbă la mîner, tipul special (Naue II) de care este vorba în articolul ce-l recenzăm, ne apare izbitor de deosebit de tot restul săbiilor folosite în acea vreme în Grecia. Aceasta este desigur și cauza pentru care Catling, spre a distinge mai bine tipul Naue II cu limbă la mîner, se referă la cealaltă particularitate a lui, de lovit și împuns. Prezența acestor săbii cu limbă la mîner, de lovit și de împuns, în Egeea, stă desigur în legătură cu schimbarea tacticii de luptă. În această ordine de idei amintim că tactica bazată pe săbiile de lovit și împuns exista încă înainte de 1200 î. c. n. la popoarele din nordul Greciei; prezența tipurilor Sprockhoff I a și b este grăitoare. J. Myres², studiind tendința de lățire a lamei la unele săbii de împuns și punînd în legătură acest lucru cu mutarea centrului de greutate de la mîner spre lamă³, ajunsese la concluzia că tactica de lovire cu spada (folosește termenul *slashing-sword*) este o creație neîndoie-nic nord-balcanică. Este, pe de altă parte, semnificativ faptul că săbiile Naue II apar în Grecia tocmai la sfîrșitul perioadei miceniene, la începutul acelei epoci tulburi cînd migrații de popoare dinspre nord sînt atestate nu numai în Grecia, dar și în Orient. Fără a mai cerceta problema mult discutată a naturii și originii acestor popoare, precizăm numai că, împărtășind observațiile lui Reinecke asupra neveredicității migrației tipului Naue II din nordul Europei spre Grecia⁴, socotim că originea acestui tip în nordul Peninsulei

primelor săbii cu limbă la mîner din Europa centrală, în *Sargetia*, 1937, p. 207; cf., de asemenea, P. Reinecke, *Germania*, XV, 1931, p. 217.

¹ I. Nestor, *op. cit.*, p. 205.

² J. Myres, *Who were the Greeks?*, p. 426 și, mai ales, p. 429.

³ A se vedea, de asemenea, observațiile lui I. Nestor, *op. cit.*, p. 162, asupra stării minierelor la unele săbii de împuns, cum este aceea de la Boiu.

⁴ P. Reinecke, *op. cit.*, p. 220.

Balcanice, undeva în bazinul mijlociu al Dunării. ni se pare a avea cele mai multe șanse de probabilitate. Fără îndoială micenienii le-au adoptat din necesități militare și e foarte probabil ca ei să fie răspunzători de răspîndirea lui și a variantelor lui în zona răsăriteană a Mediteranei; dar părerea lui Catling (p. 125) că: „un armurier micenian oarecare a avut destulă ingeniozitate să creeze un nou tipar de sabie care să însemne o altă direcție de dezvoltare a liniei urmată de predecesorii și contemporanii săi”, ni se pare cu totul neverosimilă. Renunțăm să mai discutăm părerea lui Childe asupra originii orientale a acestor săbii Naue II cu limbă la mîner, căci în această privință ne alăturăm pe deplin celor spuse de Catling.

Înainte de a încheia, cred necesar să subliniez meritul studiului de a fi atras atenția asupra Greciei ca centru de dezvoltare ulterioară a acestor săbii. Într-adevăr, după ce tipul a fost adus de la Dunărea de mijloc spre sud, nu este exclus ca în perioada imediat următoare anului 1200, unele exemplare din această serie cu limbă la mîner să fi făcut drumul în sens invers, spre nord, după ce, în prealabil tipul suferise unele modificări în Grecia. În această ordine de idei semnalăm un exemplar găsit la Spălnaca, inedit în Muzeul din Aiud, colecția Bethlen, care se aseamănă mult, mai ales la mîner, cu sabia din Muzeul de la Nicosia publicată de Catling.

Alexandru Vulpe

L. BYVANCK-QUARLES VAN UFFORD,

Les bols mégariens. La chronologie et les rapports avec l'argenterie hellénistique. În *Bulletin van de Vereeniging tot bevordering der Kennis van de antieke beschaving*, XXVIII, 1953, p. 1—21.

Bolurile „megariene”⁵ pun numeroase probleme, care ar merita să fie studiate fiecare

⁵ În tot cuprinsul articolului, am menținut termenul de cupe „megariene”, folosit de autoare, deși noi optăm pentru forma cupe „deliene”.